

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ «ГНІВ\ ANGER» В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Липчанко О. В.

Мукачівський державний університет

Термін «концепт» на сьогодні отримав надзвичайно широке поширення і ввійшов у ряд наук, в тому числі лінгвістичних напрямів. Широке використання цього терміну, головним чином, пов'язане зі значним розширенням предметної області лінгвістичної семантики і її активної співпраці з іншими науками. В результаті такої співпраці лінгвістика перемістила свою увагу від трактування значення як абстрактного явища [5: 89].

Будь-який концепт – багатогранне ментальне утворення, в якому, крім поняття, присутній оціночний, образний, емоційний компонент. Понятійний елемент при цьому може розглядатися в якості основи пізнання предмету, на якому базується актуальна інформація про об'єкт дійсності.

Будучи багатомірним ментальним утворенням, концепт, на думку Філімонової О.Е., має три важливі виміри – образний, понятійний та ціннісний. Образна сторона концепту – це зорові, слухові, смакові та ін. характеристики предметів, явищ, подій, відображених у пам'яті [7: 175].

Понятійна сторона концепту – це його мовна фіксація, його позначення, опис, дефініція; характеристики співставлення цього концепту по відношенню до іншого ряду концептів.

Ціннісна сторона концептів є важливою частиною психічного утворення як для індивіда, так і для колективу. Вона є визначальною для того, щоб той чи інший концепт можна було виділити.

Образні елементи концепту відображають світогляд людини, його відношення до предметів і явищ реальності. Існують концепти, в яких ці елементи домінують, узагальнюючи індивідуальні та колективні уявлення людини про дійсність. Такі концепти прийнято називати емоційними. Уявлення людини про внутрішній світ утворюють в свідомості емоційну концептосферу, яка складається з системи мисленневих конструктів, що розвиваються – емоційних концептів.

Більш детальне визначення емоційного концепту дає Н.А. Красавський, вважаючи цей особливий вид концепту як «етнічно, культурно обумовлене, структурно-сміслові, лексично та/або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на певній понятійній основі і включає в себе, окрім самого поняття, образ та культурну цінність» [4:256].

Емоційний концепт є різновидом культурного концепту і зберігає всі його ознаки, але відрізняється додатковими емотивними й ціннісними характеристиками. В його основі лежить оцінювання як онтологічна властивість людини, яка не може в своїй пізнавальній діяльності не оцінювати оточуючу її дійсність. Водночас під культурним концептом розуміють «багатомірну мережу значень, які виражаються лексичними, фразеологічними, пареміологічними

одинацями, етикетними формулами, які відтворюють фрагменти соціального життя».

Емоційні концепти не є однорідними за своєю структурою, оскільки вони відображають реалії різні за природою. Емоційний концепт може бути представленим як поняття, що відтворює ситуацію, в якій суб'єкт переживає певну емоцію.

Одним із сучасних напрямів лінгвістичних досліджень є вивчення емоційних концептів, що формують глобальну мовну картину світу. Вивчення емоційних концептів є важливим напрямком лінгвістичних досліджень, адже позначення емоцій у мові мають не тільки розгорнуті синонімічні ряди, але й різняться рівнями емоційної забарвленості. Визначення поняття емоційного концепту необхідно припускає вивчення в його основі феномена – безпосередньо самих емоцій. В рамках різних наук існують різні інтерпретації цього явища. На сьогодні нараховують понад 20 теорій емоцій. Найбільш важливими визнають відмінності у визначенні їх функцій, а саме регуляторну та когнітивну. Емоції формують психічне життя людини, а емоційний концепт є, власне, тим засобом, за допомогою якого ми переживаємо та усвідомлюємо свої почуття.

Вчені відзначають таку особливість емоційного концепту як поєднання універсального та етноспецифічного змісту. Щоправда дехто з науковців (Кубрякова Е.С.) вважає, що під таку дефініцію підходить не лише емоційний, а й будь-який інший концепт абстрактної сутності.

Емоційний концепт займає важливе місце в науковій картині світу. Уявлення людини, поняття, знання, відображені в мові - семіотичній системі свідомості. Форма їх екзистенції - мовна свідомість, мовне мислення. Мовна форма існування картини світу дозволяє виділити її особливий різновид – мовну картину світу. Поряд з такими мовними картинами світу як універсальна, загальнонаціональна, колективна та індивідуальна виділяють також емоційну мовну картину світу [8:234].

Емоційна картина світу – це оціночна діяльність свідомості при ментальному освоєнні фрагментів світу. Осмислення світу завжди супроводжується класифікаційно-кваліфікаційними ментальними вчинками людини. Компоненти емоційної картини світу – це емоційні уявлення, емоціональні поняття, емоційні концепти. Емоціональна картина світу – це складне структурно-смісловне утворення, яке проектується у нашій мовній свідомості і фрагменти якого, як правило, вербалізовані.

ЕК крім поняття включає в себе й оцінку й заміщає людині в процесі комунікації безліч однопорядкових предметів.

ЕК ґрунтується на емоційних поняттях, в основі яких лежить суб'єктивна оцінка. Відомий дослідник Ю.Степанов вважає, що концепт здатний переживатися, «він предмет емоцій, симпатій та антипатій, а іноді зіткнень» [6:59].

Як і будь-який інший, емоційний концепт культурно обумовлений. Культурна обумовленість емоційного концепту виражається в тому, що він

«породжується» в конкретній соціально-історичній ситуації, в конкретній етнічній спільноті. Іноді він запозичується ззовні як поняття, згодом рефлексується спершу «чужою» для нього свідомістю, а зрештою трансформується безпосередньо в більш складніший феномен - концепт. Трансформація емоційного поняття в емоційний концепт поєднується з набуттям оціночного досвіду концептом. Умовами ж утворення і подальшого існування концепту слід вважати такі важливі фактори, як спільна трудова діяльність людини та соціалізація особистості.

Етнічна специфіка емоційного концепту визначається такими соціо-психологічними характеристиками конкретного суспільства людей (свого роду формами його матеріальної та духовної екзистенції) як традиції, звичаї, особливості побуту, стереотипи мислення, моделі поведінки і т.д., що історично створювалися протягом розвитку, становлення тієї чи іншої етнічної спільноти.

Важливою складовою емоційного концепту є його когнітивний, ментальний компонент. ЕК базується на емоційному понятті, безпосередньо включає його в себе. Емоційне поняття можна визначити як людську думку, яка фіксує ознаки і властивості ментальних явищ, що суттєво відрізняються від протилежних їм раціонально оцінених явищ. Емоціональне поняття базується на перцептивних образах реального світу, воно є уявленням людини про певний предмет, явище. Уявлення як форма зародження поняття рефлектується свідомістю людини, що й призводить до безпосереднього утворення поняття. В основі емоційного поняття лежить оцінка. Її можна вважати онтологічною особливістю людини. Емоційний концепт відрізняється від емоційного поняття тим, що має складнішу смислову структуру. Емоційний концепт – це не лише поняття, не лише набір певних когнітивних елементів, але й оціночне уявлення про саме поняття. Вербалізований емоційний концепт, що базується на понятті, по мірі заглиблення в культурне середовище певного етносу, набуває додаткових вторинних ознак (образ, оцінка).

Емоціональним концептом є, як правило, вербалізовані фрагменти концептуальної картини світу. Різноманітність їх вербалізації обумовлена психологічною, загалом соціальною та культурною релевантністю людини. Зміна змісту ЕК визначається сферою їх існування – культурним та часовим простором.

Емоційний концепт, як правило, есплікується мовними знаками. Хоча може мати й скриту форму свого існування, тобто пасивно існувати як мисленнєве утворення в понятійній системі носіїв певної мови. ЕК як мовна категорія може бути скритим, формально не експлікованим в тій чи іншій мові.

В мисленнєво-комунікативній діяльності людини ЕК виконує функцію заміщення певних понять, уявлень про факти, події, що відбуваються в нашому житті.

Емоційний концепт трактується Філімоною О.Є. як окремий фрагмент емоційного світу людини, зафіксований когнітивною структурою в мові, який виявляється мовними одиницями або засобами, здатними позначати емоції. Він

може бути представленим як поняття, що відтворює ситуацію, в якій суб'єкт переживає певну емоцію [7:78].

Зважаючи на багатоаспектність феномену емоцій і, відповідно, інформативну насиченість знання про нього; беручи до уваги існуючі характеристики сутності концепту в цілому, емоційний концепт можна дефініціювати як складний динамічний структурно-смысловий конструкт людської свідомості, специфіка якого обумовлюється єдністю етнокультурного, соціокультурного та індивідуального досвіду мовця про певну емоцію.

Слід також узагальнити, що ЕК слід вважати утворення, котре має здатність переживатися носієм мови, базується на певній понятійній основі та включає в себе, окрім самого поняття, образ та культурну цінність.

«Гнів – емоційний стан, який протікає у формі афекту і спричинюється раптовим виникненням значної перешкоди на шляху задоволення надзвичайно важливої для суб'єкта потреби, має стенічний характер. Може викликати бажання покарати, може сприяти мобілізації сил, породити відчуття впевненості у правильності власних дій» [3 :126]. Гнів – це сильне почуття, яке в англійській свідомості пов'язане з обманом, образою, несправедливістю. На відміну від уявлення про «гнів» у слов'янських народів, де воно «обмежується абстрактною відсутністю стану задоволення, «гнів» в англійському розумінні – це агресивне почуття» [2:157].

ЕК «гнів» - це концепт абстрактного імені, він не носить фіксованого характеру, він є більш індивідуальним, ніж концепти конкретних імен.

У лексикографічних джерелах словникове визначення лексеми представлено таким чином: 1. Feeling of extreme hostility; rage; (почуття крайньої ворожості; лють) 2. wanting to fight back; (бажання дати відсіч) 3. A fierce feeling of displeasure, leading to a desire to fight against the person or thing causing the feeling; (нестримне почуття незадоволення, яке, як правило, веде до бажання боротися проти людини, що викликає це почуття) 4. A strong feeling of annoyance, displeasure; (сильне почуття роздратування, незадоволення) 5. A strong emotion, state of being angry; (сильна емоція, стан злості) 6. Belligerence aroused by a real or supposed wrong; (войовничий стан, викликаний реальною несправедливістю або такою, що припускається).

Серед прислів'їв та приказок, об'єднаних спільною семою 1. негативна емоція, лють, стан злості; можна виділити наступні.

Anger dies quickly in a good man, Anger is a short madness, A snappish dog usually has torn ears, To be angry is to punish yourself for another's sins, He is a fool who cannot be angry but a wise man who will not. Злий і сердитий – що звір недобитий, Злоба і гнів – отець-мати усіх гріхів, Люті рідко говорять по суті, Злі злості – болять кості, Сердите не буває сите.

2. войовничий стан, бажання боротися, дати відсіч.

Evil doers are evil dreaders, When guns speak it is too late to argue, Don't strike a man when he is down, offenders never pardon, he who lives by the sword dies by the sword, One fire drives out another. Де злість і гнів – не обходиться без ножів, Де злі зійдуться – без бійки не розійдуться.

3. почуття ворожості, суперечка.

The weaker the argument, the stronger the words, Better a dinner of herbs than a stalled ox where hate is, Нехай буде гречка аби не суперечка, Для її рота лиш сварка – турбота, Де ятриться завада – не pomoже рада.

З приведених словарних дефініцій можна зробити висновок, що сема лексеми «гнів» - це сильна, негативна емоція, стан, який викликає протидію. Цей стан є результатом неуособленого, а іноді уособленого каузатора.

Anger begins with folly and ends with repentance, Even a rat, when cornered, will turn and fight, Two things a man should never be angry at: what he can help and what he cannot, Short tempers often go with long tongues. Варто словом зачепити – гляди уже й сердитий, зло робити – бога гнівити.

Значну кількість утворюють паремії, що виражають спільну думку «боротьба з гнівом» .

No man is free who cannot command himself, Keep cool and you command everybody, He who quells an angry thought is greater than a king, He conquers twice who conquers himself, The best remedy for an injury is to forget it, Neglect kills injures; revenge increases them. Мовчанка гнів гасить, Дай собі раду і не лізь у ваду, тому тяжко, хто зло пам'ятає.

Основним засобом **номінації** емоційного концепту як в англійських так і в українських пареміях є його ім'я. Номінативний простір ЕК «гнів» структурується субстантивним, прикметниковим / прислівниковим та дієслівним лексико-семантичними полями. Основним синонімічним рядом номінативного простору ЕК «гнів» сучасної англійської мови є ланцюжок синонімів, очолюваний лексемою «anger», що покриває також такі тотожні стани як **disapproval, dissatisfaction, annoyance, irritation, aggressive hostility, madness, exasperation, cholera, ire, craze, cult, ramp, lividity, wrath, fury, rage, violence, fad, furor, cult, storm, restlessness, huff, miff, chafe, taunt, twit, mistreatment, provocation, impatience, vexation, botheration**; а в українській мові - **злість, серце, обурення, пересердя, пасія, лють, іритація, озлоблення, агресія, скаженість, звірство, шаленство**, які передають також різну інтенсивність вираження емоції: **in a slight**

anger, in disgust, completely in a temper, incoherent with fury, with great rage, with great exasperation.

Anger and haste hinder good counsel; Anger dies quickly in a good man; Anger is a brief madness; Hell hath no fury like a woman scorned; meekness is not weakness; The wrath of brothers is the wrath of devils; it takes two to make a quarrel; we hate those whom we have wronged; Master your temper lest it masters you, Malice has a sharp sight and a strong memory. Гнів людину сушить, І Бога не гніви, і чорта не дразни, в гніві жити – зло чинити, Гнів вада – а не порада, Гнів не вибирає слів,

Дескрипція (опис) емоційного стану гніву здійснюється за допомогою таких мовних виразів як **to blow up, to fly in a rage, to blow a fuse, to blow one's stack, to flip one's lip, to fly off the handle, to hit the ceiling, to hit the roof, to have kittens, to throw a fit, to heat up,** - в англ. мові та **важким духом дихати, бісом дивитися, іскри кидати, впадати в гнів, зібрати всіх на брови, кипіти, ставати на диби, держати камінь за пазухою** – в укр. Саме метафоризація робить опис більш влучним та несподіваним, більшість паремій виражає ЕК «гнів» імпліцитно.

A little pot is soon hot, Don't cut off your nose to spite your face, Don't get mad, get even, Dogs bark, but the caravan goes on, He who lives by the sword dies by the sword, He who quells an angry thought is greater than a king, One must have an iron cage of nerves to hold a tiger in the breast, Arguing with the fool shows there are two, If you cannot bite, never show your teeth, One fire drives out another, The last drop makes the cup run over, Please ever, tease never. Розпороцалася як квочка на яйцях, Затис чуплак і почервонів, як рак, Лопне як не копне, Як не боде – з ножем іде, Вовком зиркає – на усіх гиркає, Од такого – боронь Боже: й кишки випустити може!, Закричав, ніби в окріп упав, Кричить аж вогнем сапає, Робить бучу на всю кучу, Як не гиркає, то фиркає, Аж пір'я летить!, Зараз трісне від злості, Визвірив очі – ніби з'їсти хоче.

Експресія (вираження) емоційного стану більш яскраво відображена в межах приказок.

Drop dead!, Go to the devil! Get stuffed!, Get out of my face!, If you swear you will catch no fish, burn in effigy!, burn at the stake; (Буй його) Лиха годино!, Кляне на чім світ стоїть!, А щоб вихром винесло! Громи й блискавки летять (кидає)!,

Дере горло, Щоб тобі пусто було!, Дивиться як чорт на попа, Горлає аж шкура на ньому горить, Дихаєш – дихай, а чортом не чмихай!

Таким чином, емоційний концепт «гнів» може втілюватися на пареміологічному рівні через номінацію, дескрипцію та експресію. Дефінітивний аналіз імені концепту дозволяє встановити його основний поняттєво-ціннісний зміст – негативний емоційний стан експерієнцера, що є результатом дії уособленого\неуособленого каузатора і викликає протидію.

Література

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков.-М.: «Языки русской культуры», 1999.-780с.
2. Лозко Г.С. Українське народознавство.-К.: Зодіак-ЕКО, 1995.-368с.
3. Кириленко Т.С. Психологія: Емоційна сфера особистості. К.: «Либідь», 2007.-256с.
4. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монографія.- М.: Гнозис,2008.-374с.
5. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблема внутреннего лексикона// Человеческий фактор в языке и порождение речи. М.: Наука,1991.-С. 82-40.
6. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры .Изд.3-е.,2004.-992с.
7. Филимонова О.Е. Язык эмоций в английском тексте (когнитивные и коммуникативные аспекты).-СПб.: Изд-во РППУ им. А.И. Герцена, 2001.-259с.
8. Шаховский В.И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология. М.: Книжный дом, 2010.-128с.
9. The Oxford English Dictionary: in 12 volumes.-L.: Oxford University Press, 1961.

Summary

The present article throws light upon the essence of the term “emotive concept”. It also describes the ways the emotive concept “anger” is expressed in English and Ukrainian proverbs and sayings. The emotive concept “anger” can be reflected in English and Ukrainian proverbs and sayings by means of nomination, description and expression.